

“A Sabbath of the Lord” and the Inner Meaning of Leviticus ch. 25Leviticus 25:1-10

[1] וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: [2] דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת לַה': [3] שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כַּרְמְךָ וְאָסַפְתָּ
 אֶת-תְּבוּאָתָהּ: [4] וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שַׁבַּת לַה' שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא
 תִזְמַר: [5] אֶת סִפְיַח קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֲנַבֵּי נִזְיֶרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ: [6] וְהִיתָה
 שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיֶרְךָ וּלְתוֹשְׁבֵיךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: [7] וּלְבַהֲמֹתֶיךָ וּלְחִיתָהּ
 אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל-תְּבוּאָתָהּ לְאֹכֵל: ס

JPS translation: ¹The Lord spoke to Moses on Mount Sinai: ²Speak to the Israelite people and say to them: When you enter the land that I assign to you, the land shall observe a sabbath of the Lord. ³Six years you may sow your field and six years you may prune your vineyard and gather in the yield. ⁴But in the seventh year the land shall have a sabbath of complete rest, a sabbath of the Lord: you shall not sow your field or prune your vineyard. ⁵You shall not reap the aftergrowth of your harvest or gather the grapes of your untrimmed vines; it shall be a year of complete rest for the land. ⁶But you may eat whatever the land during its sabbath will produce—you, your male and female slaves, the hired and bound laborers who live with you, ⁷and your cattle and the beasts in your land may eat all its yield.

[8] וּסְפַרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת פְּעָמִים וְהָיוּ לָךְ יְמֵי שִׁבְעַת שַׁבְתוֹת הַשָּׁנִים תִּשַׁע
 וָאַרְבָּעִים שָׁנָה: [9] וְהֵעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעֶשְׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכַּפָּרִים תִּעְבְּרוּ שׁוֹפָר
 בְּכָל-אַרְצְכֶם: [10] וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל-יִשְׂבֵּיהָ יוֹבֵל הוּא תִּהְיֶה
 לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל-אֶחָזְתּוֹ וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ:

⁸You shall count off seven weeks of years—seven times seven years—so that the period of seven weeks of years gives you a total of forty-nine years. ⁹Then you shall sound the horn loud; in the seventh month, on the tenth day of the month—the Day of Atonement—you shall have the horn sounded throughout your land ¹⁰and you shall hallow the fiftieth year. You shall proclaim release throughout the land for all its inhabitants. It shall be a jubilee for you: each of you shall return to his holding and each of you shall return to his family.

Rashi on 25:2

שבת לה' - לשם ה', כשם שנאמר בשבת.

“For the sake of YHWH” [viz., *not* on account of the land], just as it is stated of the Sabbath of Creation (Exod 20:10; from *Sifra behar* 1)

Ibn Ezra

וטעם שבת לה' - כיום השבת. וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה.

The meaning of “Sabbath of YHWH” is like the Sabbath day. There is an allusion here to the secret of the world’s duration.

Joseph Bekhor Shor (Orléans, 12th century)

שבת לה' - שתהא ניכר שהוא של הקדוש ברוך הוא, כמו שפירשו רבותינו מאי טעמא דשביעתא? זרעו שש ושבתו [סנה' השמיטו] שביעת, כדי שתדעו שהארץ שלי הוא. וכן הוא אומר: "כי לי הארץ".

“Sabbath” of YHWH – That it be acknowledged that it is of the Holy One. As our sages expounded (cf. *Sanhedrin* 39a), what is the reason for the sabbatical year? Plant for six and rest [*Sanh.* release] on the seventh, so that you will know that the land is Mine, as it says, “for the land is Mine” (Lev 25:23).

Sanhedrin 97a-b with Steinsaltz (apud Sefaria) et al.¹

אמר רב קטינא שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו

Rav Ketina says: Six thousand years is the duration of the world, and it is in ruins for one thousand years. The duration of the period during which the world is in ruins is derived from a verse, as it is stated: **“And the Lord alone shall be exalted on that day”** (Isaiah 2:11), and the day of God lasts one thousand years. **Abaye says: It is in ruins**

---

¹ Boldface translates the actual Talmud text; the rest is Steinsaltz’s glossing and elaboration.

for two thousand years, as it is stated: “After two days He will revive us; in the third day He will revive us, and we shall live in His presence” (Hosea 6:2).

תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לשבע שנים כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור

It is taught in a *baraita* in accordance with the opinion of Rav Ketina: Just as the Sabbatical Year abrogates debts once in seven years, so too, the world abrogates its typical existence for one thousand years in every seven thousand years, as it is stated: “And the Lord alone shall be exalted on that day,” and it states: “A psalm, a song for the Shabbat day” (Psalms 92:1), meaning a day, i.e., one thousand years, that is entirely Shabbat. And it says in explanation of the equation between one day and one thousand years: “For a thousand years in Your eyes are but like yesterday when it is past, and like a watch in the night” (Psalms 90:4).

תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו

The school of Eliyahu taught: Six thousand years is the duration of the world. Two thousand of the six thousand years are characterized by chaos; two thousand years are characterized by Torah, from the era of the Patriarchs until the end of the mishnaic period; and two thousand years are the period of the coming of the Messiah. (97b) That is the course that history was to take, but due to our sins that time frame increased. The Messiah did not come after four thousand years passed, and furthermore, the years that elapsed since then, which were to have been the messianic era, have elapsed.

אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא אמר ליה בתחילתו או בסופו אמר ליה איני יודע כלה או אינו כלה אמר ליה איני יודע רב אשי אמר הכי אמר ליה עד הכא לא תיסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה

Elijah the prophet said to Rav Yehuda, brother of Rav Sala Ḥasida: The world will exist no fewer than eighty-five Jubilee cycles, or 4,250 years. And during the final

Jubilee, the son of David will come. Rav Yehuda **said to Elijah:** Will the Messiah come **during the beginning of the Jubilee or during its end?** Elijah **said to Rav Yehuda:** **I do not know.** Rav Yehuda asked: Will this last Jubilee cycle **end** before the Messiah comes **or will it not yet end** before his coming? Elijah **said to him:** **I do not know.** **Rav Ashi says:** **This is what Elijah said to him: Until that time do not anticipate his coming; from this point forward anticipate his coming.** Elijah did not inform Rav Yehuda of the date of the coming of the Messiah.

Menahem ben Benjamin Recanati (Italian; 1223–1290) (exc.)

תאנא דבי אליהו שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב יי' לבדו ביום ההוא מאי טעמא גמר לה מבריאת עולם מה בבריאת עולם ששת ימים פעל הקב"ה ובשביעי נח כך באלפי העולם יום לאלף שיומו של הקב"ה אלף שנים. וכן אתה מוצא לפי ענין יום ויום אירע באלפי עולם. ושום לבך על אמרו וחד חרוב לא אמר שאחרי כן חרוב רמז כי לא יהיה חרוב רק אלף אחד כנגד השבת. וכן יורה עוד מאמרם אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש עולמו ואחר כן יחזור כבראשונה עד שבע שמיטות שהם עד היובל קדש. אמנם בכל אחת מהשמשות תהיה תוספות טובה מאשר לפנייה כמו שרמזתי למעלה:

The school of Eliyahu [sic] taught: “Six thousand years is the world, and one in ruins, as it is stated: ‘And the Lord alone shall be exalted on that day’” (Isaiah 2:11). How did they learn this from the creation of the world? Just as in the creation of the world God was active for six days and rested on the seventh, so also with respect to the millennia of the world’s existence, in that each divine “day” = 1,000 years. And thus you find the correspondence of what occurs day by day with what occurs by millennia. Pay attention to the fact that [the *gemara*] says “and one in ruins” and not “in ruins afterwards.” The implication is that the world will be in ruins for only one year, corresponding to the Sabbath. It also teaches that during that millennium God will renew the world, after which it will return to its former state for a period of seven sabbatical year cycles until the Holy Jubilee. In each of those cycles, moreover, there will an increase in goodness compared to its predecessor, as I hinted above.

Maharsha = Shmuel Eidels (1555 – 1631); b. Kraków, served as rabbi mainly in Posen but also in several other communities

וחד חרוב וכו'. כדאמרינן לעיל בפרקין (צב ב) שבאותם אלף שנים עתיד הקב"ה לחדש בהן עולמו צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להן כנפים [כנשרים ושטין על פני המים] וביום ההוא הוא יומו של הקב"ה אלף שנים כדלקמן ואביי נמי דאמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מזומים סמך עצמו אהא דלקמן דחד יומו של הקב"ה אלף שנים ור"ל יחיינו ויחזקנו מאותן ב' ימים של הקב"ה דהיינו ב' אלפים שנים שהעולם חרוב והקב"ה יחזק הצדיקים ועושה להם כנפים כנשרים ואמר אבל ביום השלישי שהוא אלף השלישי יקימנו בעולם חדש ונחיה לפניו:

And one in ruins, etc. – As it says previously (*Sanhedrin* 92b), what will become of the righteous during those thousand years when God is renewing the world? God makes eagles' wings for them and they soar over the surface of the water. And that "day" is a divine day = 1,000 years as it states below. Abaye says *two* in ruins, based on [Hosea 6:2] along with the identification of a divine day as 1,000 years. He means that God will sustain and support us during those two "days" = 2,000 years while the world is in ruins. God will support the righteous and make eagles' wings for them. On the third day (= the third millennium), however, God will establish us in a new world so that we might live in God's presence.

Ben Yehoyada by Yosef Hayyim of Baghdad [Ben Ish Hai; 1835-1909]

וחד חרוב. אין הכונה שיהיה בו חרבה ושממה ח"ו אלא הכונה הטבע והחומר שמצוי בששה אלפים שנה יחרב, ויתחדש טבע וחומר אחר מעולה ויפה מאד שאין בו תערובת רע ואין בו יגון ואנחה ויסורין ולא שום רע כלל אלא הוא כולו טוב גמור ותענוג יפה ומתוקן מאד.

And one in ruins – This does not mean completely desolate. Rather, the nature and material found in the first 6,000 will be destroyed and renewed with different nature and material, superior and very beautiful. Without admixture of evil and without pain, hardship and torment; without any evil at all, but entirely good and pleasant, completely repaired.

ומה שאמר אין העולם פחות מן פ"ה יובלות, נ"ל בס"ד הטעם דאמרו רז"ל העולם קיים בזכות מצות המילה כמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ומילה מספרה פ"ה, ולמאן דאמר בריתי זו תורה הנה התורה תלויה בפה דכתיב כי חיים הם למוצאייהם, ודרשו רז"ל [עירובין נד א] למוצאייהם בפה, ולכן לא פחות עלמא מן פ"ה יובלות, להורות דהעולם קיים על התורה שהיא בפה, או על המילה שמספרה פה:

When it says, “The world will exist no fewer than eighty-five Jubilee cycles,” it seems to me that the sages are saying that the world exists by the merit of circumcision, as it says, “As surely as I have established My covenant with day and night—the laws of heaven and earth” (Jeremiah 33:25). Now *מילה*/*milah* (circumcision) has the numerical value 85, and insofar as “my covenant” is Torah, Torah is dependent on the mouth (*פה*/*peh* = 85), as it says, “They are life to him who finds them” (Proverbs 4:22), which the sages expounded as, “...to him who brings them forth orally (*בפה*)” (*Eirubin* 54a). Therefore the world will exist for new fewer than 85 Jubilees, to teach that the world exists by oral transmission of Torah [*בפה*, lit. “by mouth” = by 85], or by circumcision, which has the numerical value of 85.

Ramban (Spain; 1194-1270) on Leviticus 25:2

שבת ליי – לשם יי, כשם שנאמר בשבת בראשית. לשון רש"י .

“For the sake of YHWH, just as is stated of the Sabbath of Creation” – thus Rashi.

ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם, כי כל השבתות גם המועדים לשם יי הן, ולא יאמר באחד מהם: ליי. אבל אמר: יהיה לכם שבתון, ואמר ביום הכפורים: שבת שבתון הוא לכם. ולשון הברייתא בתורת כהנים: שבת ליי – כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת ליי. אבל פירוש: שבת ליי אלהיך האמור בשבת בראשית – כי בו שבת וינפש, ועל כן לא תעשה כל מלאכה. ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה, כי היא שביעית בשנים.

This is not what the sages intended in their exposition, for all Sabbaths and festivals are for the sake of YHWH, but not one of them specifies, “for YHWH.” It says, rather, “it shall be a rest day *for you*” (Lev 23:24), and with respect to Yom Kippur, “It shall be a sabbath of complete rest *for you*” (Lev 23:32). The full quotation from the *Sifra* is: “A Sabbath for YHWH—just as it is stated of the Sabbath of Creation (Exod 20:10), so also is it stated of the seventh year: a Sabbath for YHWH.” The explanation is that that on the Sabbath for YHWH your God reported in Genesis, on “the seventh day [God] ceased from work and was refreshed” (Exod 31:17), therefore

you must not do any work. The same expression is used with respect to the sabbatical year, the seventh in the cycle of years.²

והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב: וטעם שבת לי"י – כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה. וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך, ואם תזכה תתבונן.

With this, the sages alerted us to one of the Torah's greatest mystical concepts, to which Abraham Ibn Ezra already alluded when he wrote, "Like the Sabbath day, and there is an allusion here to the secret of the world's duration." Pay attention to what I am permitted to tell you in my own words, and if you are worthy you will gain understanding.

כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם, ויום השביעי שבת לי"י אלהיך – כי בו יהיה שבת לשם הגדול, כמו ששנינו: בשביעי מה היו אומרים, מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים. והנה הימים רמזו לאשר ברא במעשה בראשית, והשנים ירמוזו לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם, ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין, וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות, שנאמר: אז תרצה הארץ את שבתותיה.

I already have written [on Genesis 2:3] that the six days of creation represent the duration of the world, "and the seventh day is a Sabbath for YHWH your God" (Exod 20:10), for on it the Sabbath of the Great Name will occur, as we learn [in *M. Tamid* 7:4], "On the seventh day what psalm did the Levites sing? 'A Psalm, a song of the Sabbath day'"—for the world to come, which will be entirely Sabbath and rest for eternal life. The days [of Genesis 1] allude to what God created in the initial creation, and the years [of the sabbatical cycle] refer to what will be for the duration of the world's existence. That is why Scripture is more stringent about the sabbatical year than about all other negative commandments, imposing exile as punishment for sexual transgressions (Lev 18:28), as it is said, ["Then shall the land make up for its sabbath years throughout the time that it is desolate and you are in the land of your enemies;] then shall the land rest and make up for its sabbath years" (Lev 26:34).

---

² Viz., both Sabbaths commemorate and signify *divine* rest, in contrast to the recurrent Sabbaths "for you."

והחזיר הענין פעמים רבות: כל ימי השמה תשבות, ונאמר: והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה. וכן שנינו: גלות באה על עינוי הדין, ועל עוות הדין, ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא.

He repeated this matter many times: “Throughout the time that it is desolate, it shall observe the rest [that it did not observe in your sabbath years while you were dwelling upon it]” (Lev 26:35); “For the land shall be forsaken of them, making up for its sabbath years by being desolate of them” (Lev 26:43). And so we learn [in *M. Avot* 5:9], “Exile comes for delaying justice, for perverting justice, and for neglecting the sabbatical year,” for whoever denies [the sabbatical year] denies the doctrines of creation and the world to come.

וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית, שנאמר: אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגו' מקץ שבע שנים וגו', כי גם בעבד שביעית ויובל, והיובל יודיע עוד מבראשית עד ויכולו, כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו, כי הוא מוסד המאמין יחריש, וזהו שנאמר: ושבתה הארץ שבת, וקראתם דרור בארץ, כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון, שבה נאמר: והארץ אזכור. וכבר זכרתי זה פעמים, ושמא לזה רמזו רבותינו באמרם: חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד, כי כל שמיטה שער בית אחד. והנה הודיעוהו כל ההויה מתחילה ועד סוף חוץ מן היובל קדש.

Thus the prophet [Jeremiah] decreed exile as punishment for [failure to] release servants in the seventh year, as it is said, “Thus said the Lord, the God of Israel: I made a covenant with your fathers...saying: ‘In the seventh year each of you must let go any fellow Hebrew who may be sold to you....’ But now you have turned back and have profaned My name; each of you has brought back the men and women whom you had given their freedom, and forced them to be your slaves again” (Jer 34:13-16). The sabbatical year and Jubilee also apply to the servant, and the Jubilee is known from [the beginning of the Torah (Gen 1:1-2:4)].³ In the Jubilee everything reverts to its original state: “each of you to his holding and each of you to his family” (Lev 25:10). It is a firm foundation, and the faithful must be silent.⁴ And what it says is,

³ That is, the “release” associated with Sabbath and *shemittah* applies both to land and to people. In both cases, “release” connotes reversion to the original state. The “completion” denoted by the word ויכולו in Gen 2:1 refers both to the completion of the work of creation and to the end of the world.

⁴ A play on Isaiah 28:16 referring to the strictures against divulging kabalistic secrets.

“the land shall observe a sabbath” (Lev 25:2) and “You shall proclaim release throughout the land” (Lev 24:10), referring to the land of eternal life alluded to in the first verse of Genesis,⁵ about which it says “I will remember the land” (Lev 26:42). I already have mentioned this several times. Perhaps the sages alluded to this in saying, “Fifty gates of understanding were created in the world, and all were transmitted to Moses except for one” (*Rosh Hashanah* 21b), for each sabbatical is the gate of one house. And so God informed Moses of all existence from beginning to end except for the holy Jubilee.

Bahya b. Asher (Spain; 1255-1340) on Lev 25:2, 8

(ב) ושביתה הארץ שבת לה' – קדש הקב"ה השביעי בימים ובשנים ובשמטות, קדשו בימים זה השבת וקראו שבת שנאמר (שמות כ) ויום השביעי שבת לה' אלהיך, קדשו בשנים זו שמטה וקראה ג'כ שבת שנאמר ושביתה הארץ שבת לה', קדשו בשמטות זה יובל וקראו קדש שנאמר כי יובל היא קדש תהיה לכם.

“the land shall observe a sabbath of the Lord” –God sanctified the seventh in days, years, and sabbatical year cycles. Sanctified in days by calling the seventh “Sabbath,” as it says, “the seventh day is a sabbath of the Lord your God” (Exod 20:10); sanctified in years as *shemittah* (year of release; sabbatical year), also called “Sabbath,” as it says, (Lev 25:2); sanctified in sabbatical years as Jubilee, called “holy” as it says, “for it is a jubilee. It shall be holy to you” (Lev 25:12).

וע"ד הפשט ושביתה הארץ שבת לה', שתהיה הארץ בטלה מכל מלאכת אדם בשנה השביעית ולא ישתדל כלל בעבודת הקרקע לא בחרישה ולא בזריעה, כמו שאמר שש שנים תזרע שדך וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, ואפילו מה שצמח מעצמו מבלתי חרישה אסור לו לקצור [...] וכלל הענין הוא שאינו רשאי שינהוג בשדהו ובכרמו מנהג אדון כלל אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם ושיזכה בהם אפילו הדיוט שבישראל כמוהו. ולכך צותה התורה מצוה זו שיהיו כל מיני הממשלה ואדנות שבתחוננים בטלים בעבודת הארץ, כדי שיתבונן האדם בלבו כי אין עקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכל ב"ה.

---

⁵ For Ramban, the “earth” in Genesis1:1-2 must be something different than the “earth” that God names in 1:10.

According to the literal meaning, “the land shall observe a sabbath of the Lord” means that the land will be devoid of all human agricultural labor in the seventh year—no plowing and no sowing, as it says, “Six years you may sow your field, etc., but in the seventh year the land shall have a sabbath of complete rest” (Lev 25:3-4). It is even forbidden to harvest what has grown on its own without plowing.... The general principle is that one may not behave towards one’s field according to the custom of an owner (lit. lord) at all. Rather, all of its produce is abandoned for the entire world: even the humblest Israelite is as worthy of it as he is. For this purpose the Torah issued this commandment: so that all forms of governance and lordship with respect to working the land would be annulled, in order for people to understand that in principle, there is no lordship or governance except for the Lord of All.

וע"ד הקבלה ושביתה הארץ שבת לה', כנגד וחד חריב, שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים, והוא העוה"ב שאחר התחיה, וזה טעם השמטה שהארץ היא בטלה וחרבה מכל עבודה בשנה השביעית, ומפני זה החמירה תורה בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וגזר עליה גלות....

According to the kabalistic interpretation, “the land shall observe a sabbath of the Lord” corresponds to “one in ruins” (*Sanhedrin* 97a) in that it is entirely Sabbath and rest for all eternity. It is the world to come following the resurrection. This is the meaning of the *shemittah*, that the land is a ruin, devoid of all labor in the seventh year, which is why the Torah is more stringent about observance of *shemittah* than about any other negative commandment, decreeing exile for violation... [continuation following Ramban].

(ח) שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים וגו' -- מה צורך להוסיף ולומר והיו לך וכי לא היינו יודעים שמספר שבע שנים שבע פעמים הן תשע וארבעים שנה, אבל יתכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בספור המצוה המעולה הזאת לבאר על ההוה ולרמוז על העתיד, כי המספר הראשון רמז למצות היובל שהם מ"ט שנה ושנת החמשים קדש, ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה, והמספר השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם אשר היותו ארבעים ותשעה כי מספר מ"ט בימים ובשנים ובאלפים ובשערי הבינה שנמסרו למשה הכל ענין אחד, ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו, כנרמז בתחלת קהלת והארץ לעולם עומדת, והוא עולמו של יובל העולם,

“[You shall count off] seven weeks of years—seven times seven years—so that the period⁶ of seven weeks of years [gives you a total of forty-nine years]”—what is the need for adding the additional “gives you” (והיו לך)? Wouldn’t we know that $7 \times 7 = 49$? Perhaps the esoteric purpose is that the wording of this exalted commandment is intended to clarify the present and allude to the future. The first number alludes to the Jubilee commandment, namely the 49 years followed by the holy 50th year. That is why it says “you shall count” with the expression *sefirah* (“counting”). The second number refers to the Great Jubilee that marks the end of the world that will exist for “49”: the number 49 related to days, years, thousands, and the gates of understanding that were transmitted to Moses all allude to the same thing, namely the duration of the world’s existence, as the beginning of Qohelet suggests in saying, “But the earth remains the same forever” (1:4).⁷ That is the “forever” of the world’s Jubilee.

וזהו סוד חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד, שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים. באור זה כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד, והודיעו כל ההויה מראש ועד סוף חוץ מן היובל קדש שהוא שער החמשים הפנימי של בינה, וזהו ותחסרהו מעט מאלהים, והשער ההוא קראו מעט לרוב דקותו ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה, ולכך הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה, והיו לך, לשון הויה, ועוד הוסיף ואמר ימי כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר והיו לך ימי. ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו מלכותך מלכות כל עולמים, ומקרא מלא הוא דבר צוה לאלף דור, כי דור כמו עולם וזהו חמשים שנה, ובא הרמז במלת כל ובמלת לך כי הכל כונה אחת, וזה מבואר.

This is the esoteric meaning of the 50 gates of understanding that were created in the world, all but one of which were transmitted to Moses, as it says, “You have made him little less than divine” (Psalm 8:6). The interpretation is that [God] taught [Moses] one gate for each millennium, informing him of the world’s existence from beginning to end except for the Holy Jubilee that is the 50th gate, the interior of [the *sefirah*] *binah* [cf. Ezek 40:15]. And that is the esoteric meaning of “You have made him little less (*me'at*) than divine,” on account of the exceeding thinness and

⁶ Literally, “the days of,” essential to Bahya’s interpretation. Cf. Judaica Press: “And you shall count for yourself seven sabbatical years, seven years seven times. *And the days of* these seven sabbatical years shall amount to forty nine years for you” [my emphasis].

⁷ Thus JPS, but Bahya interprets the verse to mean, “The earth will exist until the *olam* = the Great Jubilee.”

interiority of *binah* among the divine gates (= *sefirot*). Thus it indicates the number of millennia according to this number: *ve-hayu lekha*, והיו לך connoting existence [*havyayah*/הויה] and adding ימי [“days of” = *millennia* of] numbering לך [30+20=50]. And thus it says והיו לך ימי [“the days for you are” = the world will exist will be for 50 millennia]. David alluded to this in saying, “Your kingdom is a kingdom of all times (*kol olamim*)” (Psalm 145:13), and explicitly, “the promise He gave for a thousand generations (*dor*)” (Psalm 105:8), for *dor* is like *olam*, namely 50 years [= millennia]. The words כל and לך bear the same allusion. Now this is clear.

The Tree of Life

